

Otroške folklorne skupine – sooblikovalke etničnih identitet

Povzetek

S poustvarjanjem plesnega, glasbenega, otroškega in drugega izročila, s čimer se ukvarjajo otroške folklorne skupine, otroci v njih razvijajo lokalne identitete ter hkrati skrbijo za državljansko vzgojo, ki je navedena med temeljnimi cilji osnovnošolskega izobraževanja. Identiteto še posebej razvijajo s kostumiranjem, s katerim v zadnjih letih interpretirajo predvsem oblačilno dediščino lokalnega okolja, pred desetletji pa so pogostejše kot danes interpretirali oblačilno dediščino prostorov, ki so jim bili bolj odmaknjeni – tudi oblačilno dediščino republik in pokrajin bivše Jugoslavije. Spremenjeni programi in kostumografije vplivajo na dojemanje njihove vloge v sodobnosti – ta gre predvsem v korist razvijanja lokalne identitete, nacionalna je precej manj izpostavljena.

Ključne besede: folklorna skupina, oblačenje, kostumiranje, obleka, kostum, oblačilna dediščina, otroci

Children's Folk Groups – Co-Shapers of Ethnic Identities

Abstract

By recreating the dance, musical, children's and other traditions, which is what children's folk groups do, the children in these groups develop local identities and simultaneously contribute to civic education, which is listed among the fundamental objectives of elementary school education. They develop their identity particularly by wearing costumes, with which in recent years they have been interpreting the clothing heritage of the local environment above all; a few decades ago they more often interpreted the clothing heritage of remoter areas – including the clothing heritage of the republics and regions of former Yugoslavia. The modified programmes and costume designs influence the perception of their role in modernity – this contributes above all to the development of local identity, whereas the national one is much less highlighted.

Key words: folk group, dressing, wearing costumes, clothes, costume, clothing heritage, children

Uvod

Zakon o osnovni šoli, ki je bil sprejet leta 1996 in pozneje večkrat dopolnjen, v drugem členu, kjer so navedeni temeljni cilji osnovnošolskega izobraževanja, kar v dveh od vsega skupaj štirinajstih alinejah načrtovalcem in izvajalcem izobraževanja osnovnošolskih otrok narekuje dejavnosti, ki jih je zlahka mogoče uresničevati na podlagi spoznavanja in interpretiranja plesnega, glasbenega in drugega izročila. Zakon namreč med cilji določa »razvijanje zavesti o državni pripadnosti in narodni identiteti in vedenja o zgodovini Slovenije in njeni kulturi« ter »razvijanje in ohranjanje lastne kulturne tradicije« (Spletni vir 1). Kot sta v raziskavi o oblikovanju državljske identitete mladih v šoli ugotavljali Alenka Gril in Asja Videčnik, lahko šola na več različnih načinov spodbuja razvijanje državljske identitete, in sicer »a) z neposrednim poučevanjem (pri jezikih, zgodovini, geografiji, državljski vzgoji /.../; b) skozi etnocentrična stališča, prisotna v kurikulumu in učbenikih; c) skozi vsakodnevne prakse, značilne za svojo kulturo« (Gril in Videčnik, 2011, 192). Cilji, navedeni v Zakonu o osnovni šoli, pa se ne uresničujejo le v rednem osnovnošolskem programu, še manj le pri predmetu državljska vzgoja in etika (glej Šimenc, ur., 2012), temveč tudi na drugih ravneh vzgoje otrok, pomembno in učinkovito na primer v folklornih skupinah – delujočih v vrtcih, na osnovnih šolah ali v društvih – kjer otroci neposredno spoznavajo pretekle kulturne prakse, na podlagi katerih se je oblikovala slovenska narodna in na tej podlagi nacionalna zavest. V oblikovanju slovenske identitete sta sicer odločilno vlogo odigrala jezik in literatura, vendar prvine preteklega načina življenja, ki jih interpretirajo otroci v folklornih skupinah, folklornih krožkih in pri rednem pouku, prav tako sodijo med ene pomembnejših identifikacijskih podlag, ki so sooblikovale razvoj narodne identitete in danes sooblikujejo razvoj slovenske nacionalne identitete. A to razvijanje bi bilo lahko še bolj intenzivno, predvsem če bi folklorna dejavnost in aktivnosti, s katerimi se otroci v njenem okviru ukvarjajo, v vrtcu in šoli zasedale pomembnejše mesto.

V službi razvijanja nacionalne in lokalnih identitet

V zadnjih desetletjih tudi (ali predvsem) zaradi hitrih sprememb v načinu življenja in s tem povezanih izgub pretekle stalnosti človek kot posameznik in človek kot član skupnosti vedno znova išče svojo identiteto. To lahko označimo kot »skupek lastnosti, načinov ravnanja, mišljenja in doživljanja, v katerih posameznik v svojem življenju prepozna sebe (samo-identifikacija sebe kot telesa in osebe) in druge ali se odloča za pripadnost določeni skupini, narodu ali živi določeno kulturo« (Fikfak, 2003, 174). Človek jo išče v odnosu do drugih, kajti le ugotavljanje enakosti in različnosti med dvema subjektoma omogoča oblikovanje skupin, ki se jim posamezniki čutijo pripadni. Pripadni se čutimo zelo različnim skupinam, a ena

Slika 1: Otroška folklorna skupina Nagelj iz Kanade leta 1963 v pripadnostnih kostumih, kakor bi danes rekli »narodnim nošam«.

od ključnih, ki jo pomembno soustvarjajo folklorne skupine, je pripadnost državi, narodu, pokrajini, občini, kraju ipd., kar predstavlja temelje oblikovanju naše etnične identitete. Etnična identiteta je tista in taka, »ki je dodeljena z rojstvom v določeni etnični skupini ali skupnosti,« v skupnosti, ki »se zaveda svojega obstoja in obstajanja, pojem etnije pa vežemo na bivalno (oziroma teritorialno), biološko-genetično (skupno poreklo), jezikovno (komunikacijska skupnost) in politično kontinuiteto (Južnič, 1993, 268). Pri etničnosti gre za »eno od ultimativnih identitet, [ki jih] skupaj z regionalnimi, spolnimi, religioznimi, razrednimi in generacijskimi vedno znova izumlja in interpretira vsaka generacija, celo vsak posameznik, čeprav je posameznik sam ne 'obvlada'« (Muršič, 2000, 340). Identiteta temelji na ukoreninjenosti idej v človeku samem, v družbi/kulturi, v kateri se človek kot bitje uresničuje, dosega želene cilje, se razvija, reproducira itd. Izpostavljanje etnične identitete kot ene od identitet, ki jo folklorniki kažejo javnosti, pomembno vpliva na njihovo delovanje – družba namreč folklorne skupine dojemata kot ene od promotorjev nacionalne in lokalnih identitet.

Identiteta ni nekaj, kar je dano od zunaj, ni nekaj povsem vsiljenega, ni niti priučena, niti povsem izmišljena, povežemo jo lahko s preprostim izkustvenim dejstvom, da obstaja kontinuiteta predmetov skozi čas (Muršič, 2000, 340), tudi plesnih, glasbenih in oblačilnih praks, ki jih interpretirajo otroške in odrasle folklorne skupine. Identiteta namreč temelji na izkustvu, skupinska identiteta na skupnem izkustvu, ki se kaže skozi jezik, vrednote, simbole (stare, toda tudi sodobne) ter tudi skozi lokalno folkloro in izmišljene kulturne dejavnosti, prakse ter proizvode (Muršič, 2000, 438–439).

Narodna identiteta kot ena od različic etnične identitete se kot posebna oblika skupinske identitete vzpostavlja v miselni sferi naroda, nacionalna v miselni sferi državljanov, utelešata pa se v prostoru človekovega delovanja in družbenem sistemu vrednot. Med drugim se razvijanje narodne in nacionalne identitete uresničuje z interpretiranjem pretekle plesne in glasbene ustvarjalnosti Slovencev, s čimer se slovenske otroške in odras-

le folklorne skupine ukvarjajo, in v kostumiranju, ki temelji na pričevanjih o preteklih načinih oblačenja ljudi s slovenskega etničnega ozemlja. Ob tem folklorne skupine s svojo pojavnostjo v družbi in izpostavljanjem simbolov, ki se oplajajo v pretekli kulturi, ne vplivajo le na oblikovanje narodne in nacionalne identitete, temveč razvijajo tudi zavest o pokrajinskih in drugih lokalnih pripadnostih. V tej smeri hote ali nehote vzgajajo svoje člane, s pojavljanjem v javnosti in z izpostavljanjem posameznih prvin izročila, ki s poustvarjanjem in reproduciranjem vednosti o teh prvinah gradijo širše veljavno simboliko, širijo med ljudmi zavest o posebnostih lokalnih izročil – o dediščini, ki lokalno okolje in v širšem pomenu nacijo pravzaprav določa.

Izraz dediščina ima sicer dolgo zgodovino, v zadnji četrtini 20. stoletja pa se je ustalila politično motivirana raba, ki posameznim prvinam pretekle kulturne ustvarjalnosti pripisuje poseben pomen za sedanjost in prihodnost, in sicer prav z namenom, da bi služili potrebi ljudi po občutku pripadnosti (Jezernik, 2005). Kot je v sklepu svojega razmišljanja o tem, kako misliti na dediščino, zapisal Rajko Muršič, dediščina ni nič več in nič manj kot totem, v katerega prepoznavanje in verjetje ni možno zunaj političnih izhodišč (Muršič, 2005, 37). Dediščina, kot jo razume politično motiviran diskurz, lahko postane kar koli od tega, kar obstaja v fizični obliki ali v miselnih predstavah, s pogojem, da je stvar sprejeta za dediščino. Kot tako pa mora to stvar prepoznati zastopnik politično institucionalizirane skupnosti oziroma oblasti, ki mu ta preda mandat prepoznavanja dediščine (Muršič, 2005, 35). S plesom, petjem, inštrumentalno glasbo, otroškimi igrami, zbadljivkami, oblačenjem in še mnogim drugim povezano dediščino interpretirajo otroške folklorne skupine, ki s svojim delovanjem vplivajo na dojemanje lokalne in nacionalne dediščine – s poustvarjanjem jo pravzaprav izpostavljajo in zaradi funkcije delovanja folklornih skupin vedno znova definirajo kot našo.

Na uveljavitev in razvoj nacionalne identitete sicer najbolj pomembno vpliva vladajoča politična elita (Lowenthal, 1991, 205), za uveljavitev lokalnih identitet je politična elita, ki vlada

tem območjem, manj ključna, čeprav ne nepomembna, a obe podlago za oblikovanje nacionalne in lokalnih identitet črpa iz okolja, ki mu vladata. Otroške folklorne skupine glede vzpostavljanja nacionalne in lokalnih identitet opravljajo dve vlogi, in sicer na eni strani vlogo ohranjevalk in poustvarjalk dediščine, na drugi strani pa vlogo selektorjev in promotorjev (i)zbranih sestavin dediščine, ki jo je vredno in potrebno interpretirati. S tem soustvarjajo predstave o posebnostih lokalne dediščine, na katere se v identitetnih procesih vežejo predstave človeka o svoji pripadnosti, tudi dediščine državnega pomena, če gre za predstavitev dediščine nacionalnega pomena oz. predstavitev lokalne dediščine na državni ali mednarodni ravni.

Folklorne skupine že od vsega začetka delovanja opravljajo družbenopolitično funkcijo, ki se kaže v izpostavljanju nas kot pripadnikov ali predstavnikov skupnosti pred drugimi, o tem, kdo in kaj smo Mi pa ne določamo sami, temveč se predstava o tem oblikuje s pomočjo drugih. Delovanje folklornih skupin je politično motivirano, čeprav povezav s konkretnimi politiki in njihovimi akcijami na prvi pogled ni mogoče zaznati, zaznati pa je mogoče stalno redefiniranje avtentičnosti, ki je povezano z razvojem družbenopolitičnih idej. Političnost delovanja folklornih skupin je torej povsem jasna, morda najbolj ilustrativno dokazljiva v začetku 90. let 20. stoletja, ko so slovenske folklorne skupine skoraj v trenutku opustile »jugoslovanski« program, kljub nasprotovanju večine članstva v skupinah, ki so tak program imele, in se usmerile v poustvarjanje izročila lastne nacije – še več, otroške folklorne skupine predvsem v poustvarjanje izročila svojega lokalnega okolja.

Družbene skupine označujejo sebe in razločujejo sebe od drugih z manipulacijo določenih kulturnih konstruktov – kulturnih simbolov in predstav, ki se nanašajo na predstavitev edinstvenosti in enkratnosti določenih kultur ter služijo kot priročna oblika za ustvarjanje kulturnih konstruktov, kot so tradicija, tradicionalna ljudska kultura ali etnična kultura (Cibulinskas, 2000, 19), tudi dediščina. Folklorne skupine in njihove programe pa je mogoče videti kot posebno jasne znake, ikone ali simbole znotraj določene družbe in v srečevanju različnih družb, tudi v mednarodnem obtoku predstav, pri čemer opravljajo podobno funkcijo kot zastave in zemljevidi. Folklorne skupine namreč delujejo v vlogi izpostavljanja in javnega potrjevanja etnij, in sicer s produkti, ki se oblikuje na podlagi procesa prepoznavanja posebnih družbeno-zgodovinskih razmer (Barker, 2000, 195), pri čemer je proces bistveno pomembnejši od rezultatov.

Države niso le politične tvorbe, ampak tudi sistemi kulturne reprezentacije, pri kateri se nacionalna identiteta neprestano reproducira skozi medčloveške odnose. Nacionalna identiteta, ki jo folklorna dejavnost podpira in pomaga razvijati, je oblika predstavnice identifikacije z državo in se izraža s simboli in praksami, ki se oblikujejo skozi nacionalizem in na podlagi idej o

Slika 2: Otroška folklorna skupina Karavanke v folklornih kostumih, s katerimi je skušala ponazoriti »pestrost in složnost« narodov in narodnosti Jugoslavije.

Slika 3: Otroška folklorna skupina iz Markovcev leta 1979 na *Smotri folklor* v Zagrebu v »štajerskih/markovskih nošah« – v folklornih kostumih, ki so se v desetletjih po drugi svetovni vojni uveljavili kot »tipično« Markovski in s tem vplivali na oblikovanje markovske, širše štajerske in slovenske identitete.

izvoru, kontinuiteti in tradiciji. V političnem konceptu, kar država je, se odražajo zahteve njenega administrativnega aparata, da bi zagotovil suverenost nad določenim prostorom – zato ne čudi dejstvo, da je v Zakonu o osnovi šoli »razvijanje zavesti o državni pripadnosti in narodni identiteti« ter »razvijanje in ohranjanje lastne kulturne tradicije« zapisano med temeljnimi cilji osnovnošolskega izobraževanja. Koliko so ti cilji doseženi, je drugo vprašanje – glede na stanje v sodobni slovenski družbi bi si upal zapisati, da glede vzgajanja nacionalne identitete ni dovolj storjenega. Z osamosvojitvijo Slovenije smo Slovenci kot nam nesprejemljivo politično tvorbo zavrnilo Jugoslavijo in kot ustrenejšo sprejeli samostojno državo Slovenijo, skladno s tem smo spremenili tudi vsebine osnovnošolskega izobraževanja, kajti država ima kot politični aparat in oblika z določeno simboliko minljivo dimenzijo, v kateri se politične strukture vzdržujejo in spreminjajo. Simbolika nacionalne identitete temelji in se oblikuje na idejah o izvoru, kontinuiteti in tradiciji (Barker, 2000, 197) ter v soodnosu do drugih, razlike in posebnosti nas od drugih prav preko interpretiranja (i)zbranih sestavin preteklosti izpostavljajo folklorne skupine – tudi otroške. S programom, ki ga oblikujejo, te ne izražajo zgolj pripadnosti narodu, temveč tudi pripadnost manjšim skupnostim, ki so oblikujejo današnjo predstavo nacionalnosti. Tako kot jezik, zgodovina in zavest so tudi plesno in pevsko izročilo ter oblačilna dediščina, ki jih pripadniki nacije dojemajo kot lastno, ena od vezi, ki drži skupaj državljane določene države. Družbena predstava o plesnem in drugem izročilu, ki ga ljudje znotraj skupnosti prepoznavajo kot sebi lastno, nastaja v komunikaciji med člani družbe, ki hkrati producirajo predstavo o svojem izročilu in so uporabniki teh predstav – se z njimi identificirajo –, jih oblikujejo v soodnosu z drugimi. S pomočjo članov skupnosti se izročilo konstruira in ob njihovem sodelovanju obstane, sprejeto pa je na način individualnega ponotranjenja – posameznikovega prostovoljnega sprejemanja tistega, kar se pojavlja v širšem družbenem kontekstu.

Etnična identiteta in folklorne skupine

Na Slovenskem s terminom folklorna skupina označujemo organizirane skupine ljudi (otrok ali odraslih), ki se na vajah in nastopih prvenstveno ukvarjajo s poustvarjanjem plesnega izročila. To je nerazdružljivo povezano s poustvarjanjem instrumentalno-glasbenega izročila in v primerih, ko gre za ples, ob katerih se je tudi pelo, tudi pevskega izročila – petje je v delo folklornih skupin pogosto vključeno, četudi s samim plesnim izročilom ni neposredno povezano. Poustvarjanju plesnega in glasbenega izročila se pridružuje s plesnim izročilom bolj ali manj povezano poustvarjanje prvin nekdanjih šeg in navad ter drugih utrinkov nekdanjega življenja, pri otroških folklornih skupinah poustvarjanje otroškega izročila, med katerega sodijo na primer otroške rajalne igre, izštevanke, rimana besedila ipd. Vse skupaj je povezano z interpretiranjem oblačilne dediščine, kajti folklornih skupin, ki bi se zavestno odločile, da ne bi nastopale v folklornih kostumih, ki skušajo ponazarjati nekdanjo oblačilno podobo ljudi s posameznih območij, praktično ni.

Zametki odrskega prikazovanja prvin izročila, s čimer se folklorne skupine ukvarjajo, so povezani z nastopom folklorizma in segajo v dobo čitalnic in taborov sredi 19. stoletja. Prve folklorne skupine (takrat imenovane narodopisne) so bile na Slovenskem namensko sestavljene leta 1908, ko so ob 60-letnici vladanja cesarja Franca Jožefa na Dunaju sodelovali ljudje iz različnih krajev, s ciljem, da bi predstavljali oblačilni videz in nekatere prvine šeg in navad kmečkega prebivalstva prostora, ki so se mu čutili pripadni. Načrtno ustanavljanje folklornih skupin, ki so pripravljale pevsko-plesno-glasbeni program, je sredi 30. let 20. stoletja spodbudil France Marolt, ki je v okviru Folklornega inštituta (pozneje Glasbenonarodopisni inštitut) organiziral festivale, na katerih so skupine iz različnih slovenskih pokrajin predstavljale plesno in glasbeno izročilo. Festivali so bili komunikativna prizorišča za manifestacijo etničnosti in

Slika 4: Pripadnostno kostumirana – v »narodno nošo« oblečena otroka, ki nista člana folklorne skupine, na Jurjevanju v Črnomlju. (Foto: Janez Eržen, JSKD, Črnomelj, 17. 6. 2006.)

kulturne složnosti in so omogočali, da so sodelujoči predstavili in doživeli posamezne identitete (Kuutma, 1998, 1). Predstavljali so jih sebi in drugim, čemur smo priča še danes. Po drugi svetovni vojni je bila za razvijanje folklorne dejavnosti pomembna ustanovitev inštitutske plesno-folklorne skupne, ki je predstavljala predhodnico Akademске folklorne skupine France Marolt. Skupina naj bi tedaj s svojimi nastopi »znanstvena dognanja o našem plesu širila doma in pred svetom ter tako dvigala ugled samoniklega 'gibno-zvočnega obraza' slovenskega naroda« (Ramovš, 1984, 49). Razvijala naj bi torej slovensko identiteto.

Razvoj programov otroških folklornih skupin

V Sloveniji po zadnjih podatkih deluje prek 500 folklornih skupin, ki interpretirajo različne prvine izročila, dobra polovica je otroških. Razen izjemoma poustvarjajo izročilo svojega domačega okolja in se skušajo kostumirati tako, da bi čim skladneje z viri o pretekli oblačilni kulturi otrok interpretirale nekdanje oblačenje otrok v okolju, iz katerega prihajajo, s čimer med svojim članstvom in širše v družbi razvijajo predvsem lokalno in bistveno manj nacionalno identiteto. V tem pogledu so se otroške folklorne skupine odmaknile od praks, ki so bile uveljavljene v letih od druge svetovne vojne pa do osamosvojitve Slovenije – tedaj so bistveno pogostejše kot danes poustvarjale izročilo bolj oddaljenega prostora. Pravzaprav so tisti, ki so usmerjali razvoj folklorne dejavnosti, pogosto priporočali, naj poustvarjajo plesno izročilo, ki naj bi jim bilo zaradi svoje navidezne preprostosti najbolj primerno, npr. plesno izročilo Bele krajine, od koder naj bi izviralo največ otrokom primernih plesov (Ravnikar, 1979, 20).

Otroške folklorne skupine, ki so se prvič bolj množično oblikovale v drugi polovici 20. stoletja, so bile predvsem plesne – skupine otrok, ki so skušale čim bolj dostojno posnemati delo odraslih. Zato so njihovi člani plesali deloma poenostavljene plese odraslih, bili so oblečeni v kostume, ki so predstavljali pomanjšane in deloma poenostavljene oblike kostumov odraslih folklornih skupin, pogosto so plesale deloma prirejene odrske

postavitev odraslih skupin. Šlo je za precej avtomatizirano prenašanje izročila odraslih na otroke, pa čeprav je bilo že ob koncu 70. let 20. stoletja znano naslednje stališče: »Vsi smo si enotni, da naj otroci ne posnemajo odraslih. Ustvarijo naj skupaj s svojimi mentorji svoj lasten izraz, ki naj temelji na igrinah in plesih, ki so tej razvojni stopnji primerni« (Ravnikar, 1980, 31). Pobude, naj otroci v otroških folklornih skupinah poustvarjajo otroško izročilo, so prihajale z vzhoda Evrope, predvsem s Slovaške, kjer je bilo mogoče na otroških folklornih festivalih take programe spremljati in kamor so vsaj občasno odhajale slovenske otroške folklorne skupine. V Folkloristu je na to temo leta 1979 – v mednarodnem letu otroka – pisala Elena Medvedska, ki je opisovala stanje na Slovaškem, kjer so imele otroške folklorne skupine nalogo, da v tem letu raziščejo otroško izročilo (Medvedska, 1979, 40).

Ob koncu 70. let 20. stoletja so se razmere začele spreminjati in pojavile so se otroške folklorne skupine, ki niso več interpretirale (le) plesov odraslih, ampak so poustvarjale otroško izročilo, in sicer najprej na predšolski stopnji, kjer je bilo učenje plesov odraslih najtežje in je dajalo zelo vprašljive učinke. Breda Kroflič je o tem pisala v Folkloristu in omenila, da je plesni del prireditve »Naša beseda 79« v Novem mestu pokazal, da »pojmujemo ljudski ples na predšolski stopnji tako kot mu gre« in da otroci za nastopanje ne potrebujejo dragih folklornih kostumov, ampak so lahko primerni, tudi če nastopajo »v vsakdanjih igralnih oblačilih, s cvetjem in bosimi nogami« (Kroflič, 1980, 6). A to je bil še le začetek prizadevanj, da bi otroške folklorne skupine oblikovale programe, ki bi temeljili na otroškem izročilu, in začetek sprememb, ki smo jim bili priča v naslednjih desetletjih, ko so folklorne skupine skladno s programskimi spremembami začele bolj intenzivno razvijati lokalno identiteto, vedno manjši pa je bil njihov vpliv na razvijanje narodne in pozneje nacionalne.

Glede sestave programa je prišlo do precejšnjega preobrata v delovanju otroških folklornih skupin v 80. letih 20. stoletja, in sicer sprva predvsem v šolah in pozneje društvih. Otroške folklorne skupine so namreč bistveno množičnejše kot v desetletjih pred tem začele poustvarjati otroško izročilo, in sicer otroško izročilo okolja, kjer so delovale, oz. so otroško izročilo, preneseno od drugod poustvarjale pod pretvezo, da gre za izročilo prostora, kjer so domovale. Nekaj poskusov, da bi otroške igre vpletli v programe otroških folklornih skupin, je bilo sicer že v zgodnejših letih delovanja teh, vendar je bil ples odraslih vedno v ospredju, igra pa je predstavljala predvsem dodatek ali nadomestek zahtevnejših prvin v odrskih postavitvah. Preobrat je pravzaprav po tujih zgledih in domačih spodbudah naredila Nežka Lubej, učiteljica razrednega pouka iz Maribora, ki je v program otroške folklorne skupine, ki jo je vodila, bistveno bolj prodorno kot njeni predhodniki začela vnašati otroške igre in otroško izročilo – tudi šege in navade, pri katerih so sodelovali otroci.

Slika 5: Mlajša otroška folklorna skupina Osnovne šole Dobrepolje v folklornih kostumih, ki so jih oblikovali po letu 2000. (Foto: Janez Eržen, *Ringaraja 2013*, Šentjernej, 25. 5. 2013.)

Mirko Ramovš je v 90. letih zagovarjal stališče, da najprimernejšo obliko vključevanja ljudskega plesa v vzgojno-izobraževalni proces predstavlja folklorni krožek, znotraj katerega bi morali učenci spoznavati plese, pesmi, šege, pripovedke, narodopisne značilnosti ipd. izključno sebi v veselje in razvedrilo (Ramovš, 1994, 45). S tem je nakazal razmejitev, ki je aktualna še v današnjih razmišljanjih o prenašanju plesnega in drugega izročila na otroke, in sicer razmejitev med delovanjem otroških folklornih skupin in folklornih krožkov. Prve naj bi skrbale za odrsko prikazovanje otroškega izročila, ki bi ga po potrebah in zmožnostih otrok povezovala s prilagojenimi plesi odraslih, drugi pa naj bi poskrbeli zlasti za to, da bodo otroci seznanjeni z izročilom otrok in z izročilom odraslih. Cilj folklornih krožkov, niti obstranski, naj ne bi bil predstavljanje ljudskega izročila občinstvu, temveč naj bi bil usmerjen v spoznavanje ljudskega izročila in iskanje poti za njegovo vključitev v sodobno življenje. Gre torej za predlagano delitev otroških skupin na tiste, katerih cilj je seznanjanje otrok z izročilom – z izročilom odraslih in z izročilom otrok –, in na tiste, katerih cilj je nastopanje.

Predlagana delitev na otroške folklorne skupine in folklorno krožke se ni uveljavila. Veliki večini danes delujočih otroških folklornih skupin je eden izmed pomembnejših ciljev, ki mu sledijo, priprava otrok na predstavljanje plesnega in s plesom povezanega izročila javnosti. Glede razvijanja etnične identitete tako otroške folklorne skupine in folklorni krožki delujejo na dveh ravneh, in sicer na vajah s poustvarjanjem izročila razvijajo odnos do etnične identitete znotraj skupin in krožkov, z nastopanjem in predstavljanjem svojih programov javnosti pa jo razvijajo v širši družbi. Javnosti se – razen redkih izjem in posebnih okoliščin – predstavljajo v folklornih kostumih, ki

pomembno vplivajo na dožemanje poustvarjenih izročil, zato se jim podrobneje posvečam v nadaljevanju.

Kostumske podobe v otroških folklornih skupinah

Do 80. let 20. stoletja so otroške folklorne skupine v kostumskem pogledu najpogostejše predstavljale pomanjšane odrasle, čeprav navadno niso oblačile vseh sestavin, ki so v folklorni kostum odraslih sodile, pozneje so se njihove kostumografije razvijale po njim lastnih zakonitostih in se od kostumografij odraslih folklornih skupin v nekaterih pogledih odločilno oddaljile. Pozneje so pogostejše kot odrasle folklorne skupine interpretirale oblačenje ob vsakdanjih dneh (čeprav se je v kostumografijah pogosto odražala idealizirana podoba). Njihovi člani so pogosto nastopali bosi (tudi v coklah ali sodobnih šolskih copatih), interpretacije pa so se najpogostejše naslanjale na fotografsko gradivo izpred 1. svetovne vojne, redkeje so bile izjeme, ki so interpretirale oblačenje otrok v obdobjih pred tem in še redkeje tiste, ki so poustvarjale oblačenje otrok po sredini 20. stoletja. S tem, ko so otroške folklorne skupine začele bolj intenzivno interpretirati vire o preteklem oblačenju otrok, so se odmaknile od stereotipiziranih različic *pripadnostnih kostumov*, kakor označujem »narodne noše« (več glej Knific, 2010, 12–43), s tem pa so se odmaknile tudi od tipiziranih in javnosti znanih predstav o »narodnem,« kar je zaznamovalo dožemanje njihove vloge v etničnoidentitetnih družbenih procesih.

V zgodnejšem obdobju razvoja je bila glavna razlika med kostumiranjem otroških in odraslih folklornih skupin v tem, da so bili otroci pogostejše bolj »pomanjkljivo« oblačeni kot odrasli – da torej po tedanjih merilih niso imeli »popolnih« folklornih kostumov – otroške in odrasle folklorne skupine pa so svojo kostumsko podobo gradile na družbi znanih stereotipiziranih

Slika 6: Otroška folklorna skupina Osnovne šole Janka Glazerja in Vrtca Ruše v folklornih kostumih, ki ponazarjajo praznje oblačenje otrok v Rušah in okolici. (Foto: Janez Eržen, *Ringaraja* 2013, Šentjernej, 25. 5. 2013.)

različicah pripadnostnih kostumov. Otroške folklorne skupine so si prizadevale, da bi pridobile folklorne kostume, ki bi omogočali interpretiranje plesnega izročila vseh slovenskih pokrajin in tudi širšega jugoslovanskega prostora, s čimer so razvijale zavest o pokrajinah, ki tvorijo skupni slovenski prostor, ter republikah in pokrajinah, ki so tvorile skupno državo Jugoslavijo. Majda Lenič, ki je ob koncu sedemdesetih let v Folkloristu odgovarjala Julijanu Strajnarju na njegove provokativne misli, v katerih je očital otroškim folklornim skupinam »dresiranost« in – kar se kostumiranja tiče – »našemljenost« (Strajnar, 1979, 29), je zapisala, »da bi morala imeti sleherna šola svoj folklorni krožek, čeprav vemo, kako drage so noše in še zdaleč nismo dosegli tega, kar želimo. Trenutno imamo samo belokranjske in gorenjske noše, želeli pa bi nabaviti tudi noše drugih slovenskih pokrajin in jugoslovanskih narodnosti, a žal zaradi finančnih težav tega ne zmoremo« (Lenič, 1979, 44). Vsaj nekatere otroške folklorne skupine so tako sodelovale pri graditvi skupne jugoslovanske identitete, čeprav so bile v tem pogledu bistveno manj opazne kot odrasle.

V osnovni obliki naj bi imeli torej tedaj otroci enake folklorne kostume kot odrasli, ker pa sredstev za nakup takih navadno ni bilo dovolj, so pogosto pristajali pri improviziranih rešitvah (pri obuvalih pogosto pri gumijastih škornjih ali sodobnih čevljih), pri izbiri cenenih (a če se je dalo, svetlečih) materialov ipd. Tam, kjer so otroške folklorne skupine delovale v okviru kulturnih društev (kot podmladek odraslim), so bili njihovi interesi vedno postavljeni za interesi odrasle skupine. Zato je bilo pri kostumiranju prisotne bistveno več iznajdljivosti in inovativnosti kot pri kostumiranju odraslih, ki je bolj sledilo shemam, ki so jih narekovali usmerjevalci razvoja folklorne dejavnosti. Otroške folklorne skupine, ki so delovale v krajih, kjer odrasle skupine ni bilo in kjer pripadnostno kostumiranje ni bilo intenzivno razvito, so se zgledovale po folklornih skupinah, ki so jih poznali, bodisi odraslih ali otroških.

Slika 7: Otroška folklorna skupina Šentlora iz Šentjerneja v folklornih kostumih, ki interpretirajo vire o oblačenju otrok v začetku 19. stoletja. (Foto: Janez Eržen, *Ringaraja* 2013, Šentjernej, 25. 5. 2013.)

Izobraževanja vodij folklornih skupin, ki so v 80. letih postajala številčnejša in bolj množično obiskana, so pomembno vplivala na spremembe v kostumiranju. Tisti, ki so spremljali folklorno dejavnost bolj intenzivno, so si želeli, da bi bilo izobraževanj še več in da bi vodje skupin obiskovali seminarje, ki so jih pripravljale občinske Zveze kulturnih organizacij, saj bi na njih ob drugem dobili informacije o možnostih kostumiranja (Lubej, 1981, 37). Teh informacij so si pravzaprav vodje folklornih skupin, ki so se udeleževali preglednih prireditev, želeli (Kuhar, 1981, 40), ocenjevalci srečanj pa so skušali spodbuditi vključevanje tem s področja kostumiranja v seminarje (Serdinšek, 1981, 41). Hkrati je bila težava z literaturo, ki je je bilo izjemno malo. Temeljitejših samostojnih raziskav oblačenja otrok na Slovenskem še danes nimamo veliko – prvi dve knjigi na to temo sta izšli leta 2014 (Balkovec Debevec, 2014, Akif idr., 2014), – obravnave oblačenja otrok pa so bile dodane drugim delom, v katerih je obravnavana oblačilna kultura ponekod bolj obsežno (glej na primer Makarovič 1996, 1999a, 1999b, 1999c, 2003) drugod manj. O kostumiranju folklornih skupin na Slovenskem je prva monografija izšla leta 2010 (Knific, 2010).

Da bi na področju kostumiranja otroških folklornih skupin izboljšali stanje, so na Slovenskem pripravljali seminarje, tudi take, na katerih je vsaka skupina »z nekaj v noše oblečenimi pari predstavila del svojega programa, ki so ga nato skupaj pod mentorstvom M. Ramovša ovrednotili, opozorili na pomanjkljivosti v programu, izvedbi in nošah, posebno pozornost pa so posvetili plesom, ki jih skupine ob turističnih nastopih plešejo z gosti« (Š, 1982, 11). Slednje, nastopanje za turiste, je zlasti v turistično intenzivneje razvitih krajih močno zaviralo pripravo programov, v katerih bi skupine interpretirale otroško izročilo, ter s tem tudi razvoj kostumiranja, ki bi programski spremembi sledilo. Spodbujalo pa je razvijanje etnične identitete, kajti prepoznavnost in družbeni pomen folklorne skupine se krepi s pogostnostjo pojavljanja v javnosti. Bolj ko je folklor-

Slika 8: Otroška folklorna skupina Val iz Kopra v folklornih kostumih, ki ponazarjajo oblačenje otrok v Istri. (Foto: Janez Eržen, regijsko srečanje otroških folklornih skupin, Izola, 10. 5. 2013.)

na skupina družbeno dejavna, bolj se simbolika, ki se gradi na njenem programu, usidra v pore družbe. Skupine, ki so ostajale pri uveljavljenih, navidezno bolj dopadljivih, barvno pestrejših in pogosto zlagano »bogatejših« pripadnostnih kostumih, so bile v očeh gledalcev bolj »slovenske« – seveda če so interpretirale pripadnostne kostume Slovencev. Če so se od družbeno uveljavljenih pripadnostnih kostumov odmikale, so bile manj prepoznavne. Navadno so se bolj približevale nekdanji podobi oblačenja otrok, a, zdi se paradoksalno, zaradi večje skladnosti z nekdanjo resničnostjo so bile pri razvijanju identitete slovenskega naroda manj učinkovite. Ljudje za razvijanje etničnih identitet potrebujemo tipiko in čim večjo stalnost teh tipik, potrebujemo preproste in prepoznavne stereotipe, teh pa so otroške folklorne skupine, ki so sledile novim smernicam razvoja, ponujale manj kot tiste, ki novim idejam niso sledile.

Spremenjen pogled na kostumiranje otroških folklornih skupin je bil najprej jasno opazen na republiških srečanjih folklornih skupin, kamor so se prek selekcioniranih ogledov uvrstile skupine, ki so pripravile zanimiv in za republiško raven dovolj kakovosten program. Leta 1983 je bil, kot je pisal Zmago Leben, »opazen napredek, saj so otroci vse bolj skrbno oblečeni, njihova oblačila niso le enostavna kopija noš odraslih, ampak kažejo tudi že domiselne rešitve« (Leben, 1983, 69). Sprememba je bila vidna tudi pri pripravi programov, ki so bili bolj kot pred tem prilagojeni »otroškemu doživljanju in njihovem načinu izražanja« (Leben, 1983, 69). Zgled so pogosto, tudi v poznejših letih, predstavljale ideje, ki so prihajale iz vzhodne Evrope, predvsem s Slovaške, saj so o njihovem delu poročali tudi pri nas (na primer Ovsenar, 1989, 10), hkrati pa so bile za vodje folklornih skupin organizirane »strokovne ekskurzije«, na katerih so si ti ogledali kakšnega od tamkajšnjih festivalov.

Ljuba Vrtovec je leta 1983 ocenila srečanje otroških folklornih skupin na Ptuj in zapisala, da se stanje po mnenju mnogih izboljšuje, da pa še vedno »povzroča vodjem otroških folklornih skupin prav oblačenje v noše največ dvomov in negotovosti«. V nadaljevanju je opozorila na pomanjkanje virov, ki bi pričali o oblačenju otrok, zaradi česar je prihajalo do večje uniformnosti, kot bi si je želeli, in na pomanjkanje denarja v folklornih skupinah, kar naj še ne bi bil razlog za površno delo. Vodjem skupin je svetovala, da naj se odločijo, kaj s folklornimi kostumi želijo doseči, in naj v skladu s tem izdelajo tudi folklorne kostume, pa naj si bodo to »rekonstrukcije avtentičnih noš iz prejšnjega stoletja«, »uniforme« (mišljeni so uniformni folklorni kostumi serijske izdelave) ali »stilizacije.« »Vsaka od možnosti je lahko najboljša rešitev, zavisi od vsebin, ki jo želimo z nastopom posredovati občinstvu« (Vrtovec, 1983, 46–47). Vodje otroških folklornih skupin, ki so temeljito premišljale o oblikovanju novih kostumskih podob, so se premišljeni stilizaciji praviloma odrekale, odrekale so se tudi uniformnosti, a se je pogosto niso mogle povsem izogniti, želele pa so poustvariti preteklo oblačenje otrok, najpogosteje vsakdanje. S tem so stopile na pot približevanja kostumskih podob otroških folklornih skupin otrokom, ki so živeli v preteklosti, hkrati s tem pa so v očeh javnosti folklornim skupinam odvzele prepoznavno »slovenskost«, ki se je izražala z dotlej uveljavljenimi pootročenimi pripadnostnimi kostumi. Borile so se proti stereotipom, ki so se izoblikovali o preteklem oblačenju Slovencev, in posledično – z ustvarjanjem manj stereotipnih in na lastno kulturno okolje vezanih kostumskih podob – spremenile svojo vlogo v etničnoidentitetnih procesih. Manj pomembno in opazno je bilo izražanje identitet, ki Slovence kot pripadnike pokrajin združuje v narod, bolj opazno pa izpostavljanje lokalnih identitet, kajti folklorni kostumi so bili vse bolj vezani na dediščino lokalnega okolja.

V 90. letih 20. stoletja je bilo oblikovanje kostumske podobe otroških folklornih skupin na podlagi fotografskega gradiva iz začetka 20. stoletja (včasih tudi s konca 19. stoletja), še večkrat pa s posnemanjem kostumske podobe otroških folklornih skupin, ki so tak projekt že izvedle, zelo pogosto. Pravzaprav je večina otroških folklornih skupin, ki se je odločila za izdelavo novih folklornih kostumov, upoštevala to možnost ne le v 90. letih, ampak še bolj pogosto pozneje. Leta 1997 je izšla knjiga *Pikapolonica*, hvala za zlato kolo! (Lubej, 1997), v kateri so bile povzete že nekaj let prej uveljavljene smernice za izdelovanje folklornih kostumov za otroške folklorne skupine. Skupine so se jih v osnovi držale, interpretacije pa so bile zelo različne in so zaradi pomanjkanja sredstev, predvsem pa zaradi pomanjkanja znanj, s katerim bi jih razumele, tako kot so bile mišljene, vodile v uniformno kostumiranje, tudi izbiro materialov, ki niso bili priporočeni, krojno samosvoje povzemanje ipd.

V zavesti večine vodij otroških folklornih skupin se je v 90. letih usidralo prepričanje, da tipizirani pripadnostni kostumi za otroške folklorne skupine niso primerni. Mnoge skupine so jih imele, bodisi da so jih podedovale od prejšnjih generacij ali pa so jih zaradi nepoznavanja razvoja folklorne dejavnosti kupile v 90. letih in pozneje, ter se potem ubadale s težavo, v čem nastopiti, da bi ustregle strokovnim spremljevalcem srečanj, ki so tedaj tovrstno kostumiranje pri otroških folklornih skupinah odločno zavračali.

Splošna kostumska podoba otroških folklornih skupin se je po letu 2000 korenito spremenila. Število otroških folklornih skupin, ki so si dale izdelati nove folklorne kostume, je iz leta v leto raslo. Folklorni kostumi, ki so bili na novo izdelani, so, kljub temu da so skušali interpretirati oblačenje otrok ob vsakdanjih

dneh (to so jasno nakazovale bose noge ali kot njihov nadomestek zaradi sodobnih razmer, ko otroci niso vajeni biti bosi, šolske copate), delovali praznje, in sicer zaradi blaga (ki novo in v čistih barvah ne daje vtisa, da bi šlo za delovna oblačila, ki so bila navadno ponošena, tudi strgana in pošita ...) in krojenja (ki je pri dekletih poudarjalo širino in dolžino kril). Obstajali so poizkusi, da bi otroške skupine prišle do novih folklornih kostumov, ki bi delovali delovno, a so bili ti redki.

Otroške folklorne skupine so še danes v kostumiranju glede na v folklorni dejavnosti veljavna merila pogosto manj dosledne kot odrasle, razpolagajo z manj sredstvi, imajo manj ambiciozne načrte ipd. Kljub temu da imamo pogosto na jeziku, da »so otroci naše največje bogastvo,« še vedno velja, da se s kostumsko podobo otrok ni treba tako temeljito ukvarjati kot s kostumsko podobo odraslih. Rezultat manjše pozornosti, ki so jo otroške folklorne skupine deležne v primerjavi z odraslimi, je pravzaprav paradoksalen, če se ozremo na njihovo vlogo pri razvijanju etnične identitete:

1. kostumiranje otroških folklornih skupin je manj prepleteno s pripadnostnim kostumiranjem od kostumiranja odraslih folklornih skupin in
2. kostumografije otroških folklornih skupin, ki se odmikajo od pripadnostnega kostumiranja in od kostumiranja odraslih folklornih skupin, redkeje in težje pridobijo funkcijo pripadnostnega kostumiranja. Na kratko: Folklorne skupine hote ali nehotе vedno znova razvijajo pripadnostno kostumiranje, na podlagi katerega se razvijajo tudi lokalne in nacionalna identiteta, a je zaradi pomena, ki ga pripisujemo delovanju otroških folklornih skupin, razvijanje manj intenzivno, kot bi bilo lahko.

Slika 9: Otroška folklorna skupina Lončki iz Dolenje vasi v folklornih kostumih, izdelani na podlagi raziskave lokalne oblačilne dediščine. (Foto: Janez Eržen, regijsko srečanje otroških folklornih skupin, Logatec, 8. 5. 2013.)

Slika 10: Otroška folklorna skupina Prežihovci iz Maribora v folklornih kostumih, ki ponazarjajo oblačenje otrok v mestu. (Foto: Janez Eržen, regijsko srečanje otroških folklornih skupin, Maribor, 9. 5. 2013.)

S sodobne prakse usmerjanja kostumiranja otroških folklornih skupin

Strokovni spremljevalci srečanj otroških folklornih skupin, ki jih pripravlja Javni sklad Republike Slovenije za kulturne dejavnosti, opravljajo pomembno vlogo usmerjevalcev folklorne dejavnosti, med drugim ocenjujejo tudi folklorne kostume. Enkrat na leto se dobijo na sestanku, tam usklajujejo merila vrednotenja na srečanjih vidnih programov, in sicer zato da pri ocenjevanju skupin med njimi ne bi prihajalo do bistvenejših razhajanj. S tem je pri usmerjanju razvoja folklornih skupin vodena dokaj restriktivna politika, ki ne dopušča velikih odstopanj, vsaj nagrajuje jih ne, nagrajuje pa tiste, ki so se načelom, oblikovanim v okviru državne ustanove, pripravljeni podrežati. Strokovni spremljevalci imajo po vsakem območnem in regijskem srečanju z vodji folklornih skupin razgovor, na katerem izpostavljajo zglede, ki bi jim bilo vredno slediti, in opozarjajo na odstopanja od stanja, ki v folklorni dejavnosti velja kot za-

Slika 11: Starejša in mlajša otroška folklorna skupina Folklornega društva Kres iz Novega mesta v folklornih kostumih, oblikovanih na podlagi folklornih kostumov odrasle Folklorne skupine Kres. (Foto: Janez Eržen, regijsko srečanje otroških folklornih skupin, Semič, 7. 5. 2013.)

želeno. Pripravijo jim kratko pisno oceno, v kateri s skromnimi zaznamki ovrednotijo tudi kostumsko podobo, svoja razmišljanja objavljajo tudi v glasilu (Folklornik 2005–2014).

Strokovni spremljevalci srečanj kostumografije vrednotijo na podlagi meril, ki so se izoblikovala znotraj razvoja folklorne dejavnosti, in skladno s tem opozarjajo na pomanjkljivosti. Pri tem upoštevajo merila, ki so še bolj kot same kostumografije folklornih skupin, umetni in stalno spreminjajoči se konstrukti, na katere vplivajo številni družbenopolitični dejavniki. Folklorni kostumi, ki jih oblikovalci odrskega videza današnjih folklornih skupin načrtujejo, se večinoma (čeprav nikakor ne vsi) skušajo odkloniti od pripadnostnih kostumov kot dokaj unificirane, stereotipizirane, mitologizirane in z narodnim preporodom ali pa s poznejšimi narodno- ali nacionalno identifikacijskimi procesi povezane preobleke, a folklorni kostumi zaradi vloge folklornih skupin v družbi, identifikacijo z lokalnim ali narodnim vedno znova pridobijo (podrobneje v: Knific, 2010).

Med sestavine folklornih kostumov, na katere so strokovni spremljevalci srečanj otroških folklornih skupin še posebej pozorni in kjer se po njihovem mnenju pojavlja precej nedoslednosti, sodijo obuvala, ki (če so) pogosto ne ustrezajo njihovim predstavam o primernosti. Dobro so sprejete otroške folklorne skupine, ki nastopajo bose, še toliko bolj če to dopuščajo ali narekujejo ostale sestavine folklornih kostumov, ki jih nosijo, čeprav tudi v nasprotnem primeru strokovni spremljevalci srečanj raje vidijo otroke bose kot obute v obuvala, ki ne ustrezajo uveljavljenim merilom o primernem. Kot ustrezne strokovni spremljevalci srečanj razumejo čevlje, škornje, tudi žoke ..., ki interpretirajo obuvala, kakršna so se nosila v času, ki ga z ostalimi sestavinami folklornih kostumov interpretirajo nastopajoči folklorniki. Ne odobravajo čevljev, pri katerih se vidi, da

Slika 12: Otroška folklorna skupina Osnovne šole Mirana Jarca iz Črnomlja v folklornih kostumih, ki so oblikovani na podlagi predstav o oblačilni dediščini Belokranjcev. (Foto: Janez Eržen, regijsko srečanje otroških folklornih skupin, Semič, 7. 5. 2013.)

Slika 13: Bosonogi otroci Otroške folklorne skupine Osnovne šole Anice Černejeve, Makole. (Foto: Janez Eržen, regijsko srečanje otroških folklornih skupin, Makole, 19. 5. 2013.)

imajo podplat izdelan iz gume, čevljev na zadrgo, manj so jim primerni industrijsko izdelani čevlji ipd.

Skupine, ki čevljev nimajo in se zaradi različnih okoliščin ne odločajo, da bodo njihovi člani nastopali bos, nastopajo v drugih obuvalih, najpogosteje v črnih šolskih copatih, ki se kot dopuščajoča rešitev zdijo ustrezni večini strokovnih spremljevalcev. Strokovni spremljevalci srečanj dopuščajo skupinam pri izbiri obuval sicer različne rešitve, predvsem če so te strokovno utemeljene in ustrezno dopolnjujejo celotno kostumsko podobo, načelno pa se jim zdi primernejše, da so otroci ali vsi ustrezno obuti ali vsi bos ali vsi v copatih, v čemer se oddaljujejo od resničnega stanja v preteklosti, ko so bili pogosto nekateri otroci obuti, drugi pa bos. Otroci nosijo tudi cokle. Izdelane so po predlogah iz začetka 20. stoletja iz lesa in usnja, tudi le iz lesa, znani so tudi primeri, da otroci nastopajo v coklah, ki jih proizvaja današnja modna industrija.

Kmečka dekleta v obdobjih, ki jih s folklornimi kostumi interpretirajo otroške folklorne skupine, glav vsaj v poletnem času, a niti pozimi, če jih ni zeblo, niso imela pokritih. Pokrivala so se zaradi mraza in zato, da bi si obvarovale lase ob delih, kjer je bilo veliko prahu. Pokrivala so bila znak zakonskih žena, tudi njihov statusni simbol, s katerim so izkazovale svoj (včasih zgolj želeni) položaj v družbi. Dekleta so si lase, ki si jih razen izjemoma niso strigla, spletala v kite, jih puščala spuščene ob glavi ali jih spenjala ob glavi. V začetku 20. stoletja fotografije kmečkih otrok kažejo tudi drugačno urejanje pričesk, zlasti mlajših deklic, dodajanje pentelj, spenjanje v čope ipd.

Drugače je bilo s fanti, ki so po zgledu moških pogosto nosili pokrivala (klobuke, med obema vojnama čepice), pogosteje ob praznih dneh kot ob delavnikih. Fantje otroških folklornih skupin pogosteje nastopajo brez pokrival. Če se skupine odločajo, da bodo fantje nosili pokrivala (navadno klobuke), jih

najpogosteje nosijo vsi fantje v skupini, redko le posamezni.

Strokovni spremljevalci srečanj otroških folklornih skupin na pokrivala fantov in njihove frizure pogosto niso pozorni. Ne motijo jih (vsaj bistveno ne) njihove pričeske, pogosto urejene po sodobni oblačilni modi (razen če so res ekstremne in odstopajo tudi v siceršnjem življenju), niti klobuki, ki jih imajo ali nimajo (pa naj eno ali drugo ustreza celoti ali ne). Drugače je z dekleti, ki so pri urejanju glav skoraj brez izjem deležna opomb. Osnovno in splošno načelo strokovnih spremljevalcev je sledeče: dekleta bi morala imeti dolge lase in te bi morale biti spletene v dve kiti. Ker pa v otroških folklornih skupinah plešejo tudi dekleta, ki imajo kratko pristrižene lase (tudi tista, ki imajo dolge, imajo navadno še vedno krajše, kot so jih imele v času, ki ga interpretirajo s folklornimi kostumi, ali pa imajo kratko pristrižene dele las), se skupine poslužujejo različnih rešitev, ki jih kot ustrezne sprejemajo strokovni spremljevalci. Zato se namesto spletnja običajnih kit (navadno dveh) dopušča:

- uporaba umetnih kit (ti primeri so redki),
- izdelovanje vpletenih (»francoskih«) kit, pri katerih je mogoče vplesti kratke lase, ki jih imajo dekleta spredaj nad čelom,
- nošenje pokrival (predvsem rut, ki so jih nekdaj nosila dekleta ob mrazu in za zaščito pred nesnago),
- drugačno urejanje pričesk, ki ga narekujejo viri, po katerih so bili folklorni kostumi izdelani. Najbolj splošno razširjeno in v večini primerov tudi najbolje sprejeto pri strokovnih spremljevalcih, je spletnje navadnih kit (pri čemer naj bi bili lasje, če so nad čelom kratki, poglajeni nazaj proti temenu in speti z lasnicami, te pa naj bi bile čim manj vidne). Dekleta naj bi imela dve kiti, pri čemer naj bi preča tekla po sredini glave, kot manj primerni pa so označeni lasje, speti v čopke.

Slika 14: Obleke, krojene scela, so se v otroških folklornih skupinah uveljavile v kostumiranju mlajših otrok. Mlajša otroška folklorna skupina Kulturnega društva Spominčice, Rogaška Slatina. (Foto: Janez Eržen, Ringaraja 2013, Šentjernej, 25. 5. 2013.)

Slika 15: Urejanje pričesk in pokrivanje z rutami pri Otroški folklorni skupini Osnovne šole Cirkovce. (Foto: Janez Eržen, regijsko srečanje otroških folklornih skupin, Makole, 19. 5. 2013.)

Z razvojem folklorne dejavnosti, ob čemer se je razvijalo kostumiranje otroških folklornih skupin, se je pred leti uveljavilo načelo, naj se spletene kite ne končujejo z elastikami različnih barv (zlasti ne z elastikami živih barv, odstopajočih od barve las), ampak z elastikami ali drugimi pripomočki, ki niso opazni, in naj se na konce kit zavezuje pentlje iz »svilenih« trakov. Te pentlje so se med otroškimi skupinami v zadnjih dveh desetletjih množično uveljavile, predvsem pentlje rdeče barve.

Dekleta, ki imajo dovolj dolge lase, naj po mnenju strokovnih spremljevalcev ne bi imela pokritih glav (razen če to zahteva folklorni kostum in program), a se to dogaja. Ponekod zaradi nepoznavanja tega načela, tudi zato ker oblikovalci kostumske podobe (najpogosteje vodje skupin) upoštevajo želje otrok in se tako izognejo urejanju pričesk, ali ker se oblačijo v pripadnostne kostume, h katerim pokrivalo sodi, glave nastopajočim pokrivajo. Če se za pokrivanje deklet, ki imajo dolge lase, odločijo, naj bi imela pod pokrivali ravno tako urejene pričeske, kot če pokrival ne bi imela.

Po mnenju strokovnih spremljevalcev srečanj očala in sodobni nakit ne sodijo k nastopajočim folklornikom, ne k otrokom ne k odraslim. Pred desetletji je bilo precej pogosto, da so folklorniki nosili sodobne ročne ure, verižice, uhane, prstane, očala in podobne dodatke, ki sledijo oblačilni modi, z leti pa so večinoma sprejeli stališče, da to ne sodi k folklornemu kostumu. Nekatere skupine to načelo izvajajo dosledno, druge se mu izmikajo in iščejo poti, da se dodatkom ne bi odpovedale. Mnogi s težavo sprejemajo zlasti odločitev, da se na nastopih odpovejo nošenju očal.

Izdelava in oblačenje neuniformnih folklornih kostumov je eno temeljnih načel, ki jih zagovarjajo strokovni spremljevalci srečanj otroških in odraslih folklornih skupin v zadnjem desetletju. Pri tem so najbolj pozorni na izbiro materiala (predvsem

na izbiro barv in vzorcev), ki naj se pri folklornih kostumih v skupini ne bi ponavljal pri več osebah ali pri več oblačilnih kosih (izjema so oblačila, krojena iz belega platna ali njemu podobnega blaga), bistveno manj na krojne rešitve, ki so pri marsikateri kostumografiji uniformne, a so manj opazne od enakosti materialov. Otroških folklornih skupin, ki bi bile popolnoma uniformno kostumirane, skoraj ni. Deloma zato ker vsaj nekateri deli uniformnost kazijo (na primer obuvala in pokrivala) in zato ker uniformnost že precej let ni zaželeno. Obstajajo pa številne otroške folklorne skupine, ki so delno uniformno kostumirane. Pri njih se pogosto pojavljajo oblačilni kosi, ki so izdelani iz enakega blaga (pogosto tudi krojno enotni), tudi oblačilni kosi iz različnega blaga, ki so uniformno krojeni. Ponekod so uniformna le posamezna oblačila (pogosto srajce, hlače, bluže, tudi predpasniki, krila z modrcem ...), druge (a redkeje) je uniformna celota.

Vzroki za uniformno kostumiranje otroških folklornih skupin so različni. Nekateri imajo uniformno oblikovane folklorne kostume zato, ker so take podedovali od predhodnikov, mnogi kot vzrok navajajo, da ni mogoče kupiti dovolj različnega blaga, da bi bil vsak oblačilni kos izdelan iz drugačnega (še pogostejše, da je nakup večjih količin enakega blaga cenovno ugodnejši, predvsem pa ga je mogoče kupiti na enem mestu), da šivilje niso pripravljene (in ne znajo) izdelati vsakega kosa folklornega kostuma drugače ipd. Strokovni spremljevalci srečanj razloge sprejemajo, a skupine vseeno spodbujajo, da dopolnjujejo obstoječe folklorne kostume in z dodatki razbijajo uniformni videz.

Bolj kot dekleta so uniformno kostumirani fantje, čeprav strokovni spremljevalci srečanj zaradi večjega števila deklet v skupinah v primerjavi s fanti, tudi pri dekletih pogosto opažajo večkratno pojavljanje enakega blaga in enakih krojnih rešitev. Večja uniformnost fantov v primerjavi z dekleti je zgodovinska.

sko pogojena, saj je bila v obdobjih, ki jih folklorne skupine interpretirajo, različnost oblačenja fantov bistveno manjša od različnosti oblačenja deklet.

V programih otroških folklornih skupin sodelujejo tudi odrasli: vodje folklornih skupin in tudi drugi, ki igrajo na odru posebne vloge (so vključeni v program) ali pa (predvsem pri manjših otrocih) na odru usmerjajo delo otrok, in godci, ki program spremljajo. Godci so tudi otroci. Po merilih strokovnih spremljevalcev naj bili vsi kostumirani skladno z ostalo skupino nastopajočih otrok, a se prav pri njih pogosto pojavljajo težave z doslednim upoštevanjem trenutno veljavnih načel in z izbiro ustreznih folklornih kostumov. Pri odraslih sodelujočih in godcih se dogaja, da imajo v primerjavi z ostalo skupino manj dosledno urejene pričeske in da ne nosijo pokrival, so oblečeni v folklorne kostume, ki jih ostali (plesalci) tedaj ne potrebujejo, ali imajo folklorne kostume, ki so namenjeni posebno njim, da niso kostumirani, da so oblečeni v črno-belo kombinacijo sodobnih oblačil ipd.

Za konec

Kostumiranje otroških folklornih skupin danes stoji na precej drugačnih temeljih kot pred desetletji. Na prvi vtis vnaša negotovost v razvijanje etničnih identitet, po drugi strani pa v folklorni dejavnosti odpira nove možnosti ustvarjanja pestrih in zanimivih programov in na dolgi rok daje nove podlage za razvijanje etničnih identitet – predvsem tistih, ki se vežejo na lokalna okolja. Kostumiranje se razvija pod pretvezo, da gre za predstavljanje (poustvarjenih) historičnih dejstev, v bistvu gre v njihovem imenu za legitimiranje lokalnih in nacionalne skupnosti. Kostumiranje folklornih skupin kljub temu, da se od pripadnostnega kostumiranja odmika, zaradi vloge folklorne dejavnosti v današnji družbi, pripadnostno kostumiranje še naprej razvija.

Folklorne skupine v sodobnosti za potrebe svojega nastopanja pretekle oblike oblačenja uporabljajo kot izhodišče za oblikovanje svojih novih folklornih kostumov. Motive zanje najpogosteje iščejo v lokalni oblačilni dediščini, s prenosom oblačilnih oblik iz preteklosti v sodobnost, z njihovo tipizacijo in svojim pojavljanjem v različnih družbenih kontekstih, kjer jih ljudje (ne le nosilci, ampak tudi zunanji spremljevalci – občinstvo) razumejo kot našo preteklost in našo lastnino (v nasprotju z drugo), sproža pripadnostnim kostumom sorodno razumevanje teh preoblek. Kljub doslednemu raziskovanju oblačilnega videza v preteklosti in kolikor se da natančnemu reproduciranju je spremenjena sama funkcija oblačil – iz obleke so preoblikovana v kostume, ki v družbi poleg ostalega signalizirajo lokalno, pokrajinsko in nenazadnje narodno in nacionalno identiteto njihovih nosilcev/igralcev.

Zdelo se je, da folklorne skupine z raziskovanjem oblačilne kulture na terenu, še zlasti če so ga vodili etnologi, ki so se sicer ukvarjali z oblačilno kulturo, in pa z iskanjem virov, ki so se odmikali od tedaj uveljavljenih pripadnostnih kostumov, ter z izdelovanjem folklornih kostumov na teh predlogah odstopajo od pripadnostnega kostumiranja. A pokazalo se je, da folklorne skupine s kostumiranjem, ki naj temelji na takih ali drugačnih virih, razvijajo pripadnostno kostumiranje ter s tem tudi lokalno in nacionalno identiteto. Več desetletna želja, ki je bila z redefinicijo avtentičnosti izrazita zlasti v zadnjih desetletjih 20. stoletja, da bi se folklorne skupine odmaknile od stereotipiziranega pripadnostnega kostumiranja, ker naj bi s tem bolj dosledno in manj izmišljeno predstavljale oblačenje na plesnih dogodkih in ker naj pripadnostni kostumi ne bi bili ustrezno historično pričevalni, se je dokaj obsežno udejanjila, a se od pripadnostnega kostumiranja ni ločila. Približek oblačenju na dogodkih, na katerih so ljudje plesali ali na katerih so se otroci igrali, je bil res večji, s tem tudi njihova historična pričevalnost, a pri oblikovanju kostumografij v folklornih skupinah gre še vedno za umetni konstrukt. Kostumografije, ki zavračajo obstoječe pripadnostno kostumiranje in svojo oblikovno podobo gradijo na drugih temeljih, se odmikajo od družbeno prepoznavne simbolike, kar onemogoča, da bi občinstvo brez ustreznih pojasnitvev zmoglo umeščati folklorne kostume v določen prostor in skupnost, ki na tem prostoru biva, s čimer je vsaj na prvi pogled ogrožena njihova bitnost. A do občutka ogroženosti prihaja zgolj v prvi fazi razvoja vsakokratnega novega kostumiranja, ko folklornih kostumov še ni mogoče označiti kot pripadnostnih kostumov, čeprav so folklorni kostumi že v osnovi izdelani prav s tem namenom – z namenom, da bi kazali pretekle oblačilne prakse pripadnikov določenih skupnosti. Kazali naj bi posplošen oblačilni videz (nad)povprečnih – reprezentativnih predstavnikov skupnosti, ki so bivali na določenem prostoru, čeprav gre lahko tudi za predstavljanje oblačilnega videza posebnežev iz teh skupnosti. A te posebnosti so prenesene na celoto, kajti gre za identifikacijo s skupnostjo in ne s posameznikom, ki iz te skupnosti izhaja. Srečevanje mladega človeka s poustvarjenimi praksami preteklega oblačenja je pomembno, če ga etničnoidentifikacijskih procesov želimo zgraditi kot člana družbe, ki se bo zavedal pomena svojih korenin in ki bo imel razvit odnos do dediščine, kot gradnika nacionalne in lokalnih identitet.

Literatura

1. Akif, S., L. Berghaus, N. Fajfar, N. Kovačič, T. Lončarič, T. Pešič. (2014) *Ne hlač, le krilo sem nosila: Oblačenje mari-borskih otrok v prvi polovici 20. stoletja ter njihove igre in igrače*. Maribor: Kulturno društvo Prežihovega Voranca.
2. Balkovec Debevec, M. (2014). *Obleka v šoli : pregled oblačilnega videza učiteljev in učencev na Slovenskem skozi čas*. Ljubljana: Slovenski šolski muzej.
3. Barker, C. (2000). *Cultural Studies: Theory and Practise*. London, Thousand Oaks, New Delhi: Sage Publications.
4. Ciubrinskas, V. (2000). *Revival of Tradition for Reconstruction of Identity: Lithuanian Case*. *Folk. Journal of Danish Ethnographic Society*, letnik 40, str. 19–40.
5. Fikfak, J. (2003). Identiteta. V: *Slovenski etnološki leksikon*. Baš, A. (ur.). Ljubljana: Mladinska knjiga, str. 174.
6. *Folklorist* (2005–2014). Glasilo Javnega sklada Republike Slovenije za kulturne dejavnosti, namenjeno poustvarjalcem izročila. [Izhaja enkrat letno.]
7. Gril, A. in A. Videčnik. (2011). *Oblikovanje državljske identitete mladih v šoli*. Ljubljana: Pedagoški inštitut.
8. Jezernik, B. (2005). Preteklost in dediščina. V: *Dediščina v očeh znanosti*. Hudales, J. in N. Visočnik (ur.). Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijom, str. 11–24.
9. Južnič, S. (1993). *Identiteta*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
10. Knific, B. (2010). *Folkloristom s(m)o vzeli noše: kostumiranje folkloristov skupin – med historično pričevalnostjo in istovetnostjo*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
11. Kroflič, B. (1980). Otroške ljudske igre v predšolski vzgoji. *Folklorist*, letnik 3, št. 1, str. 6.
12. Kuhar, F. (1981). Srečanje folkloristov skupin občine Maribor. *Folklorist*, letnik 4, št. 3, str. 38–40.
13. Kuutma, K. (1998). Festival as Communicative Performance and Celebration of Ethnicity. *Folklore*, letnik 7. Dostopno na <http://www.folklore.ee/folklore/index.html> (7. 10. 2005).
14. Leben, Z. (1983). Republiško srečanje otroških folkloristov skupin. *Folklorist*, letnik 6, št. 3, str. 68–69.
15. Lenič, M. (1979). Prosimo. *Folklorist*, letnik 2, št. 3, str. 44–45.
16. Lowenthal, D. (1991). British National Identity and the English Landscape. V: *Rural History* 2, str. 205–230.
17. Lubej, N. (1981). Občinsko srečanje folkloristov skupin občine Ravne na Koroškem. *Folklorist*, letnik 4, št. 3, str. 37.
18. Lubej, N. (1997). *Pikapolonica, hvala za zlato kolo!: Otroške igre in plesi*. Maribor: ZKO.
19. Makarovič, M. (1996). *Oblačilna kultura slovenskega kmečkega prebivalstva v Rožu*. Celovec–Ljubljana–Dunaj: Krščanska kulturna zveza, Mohorjeva družba.
20. Makarovič, M. (1999a). *Oblačilna kultura slovenskega kmečkega prebivalstva na Tolminskem*. Tolmin: Občina Tolmin.
21. Makarovič, M. (1999b). *Slovenska ljudska noša v besedi in podobi: Bela krajina: krajevne skupnosti Adlešiči, Sinji Vrh in Vinica: Deseti zvezek*. Ljubljana: Sklad za ljubiteljske kulturne dejavnosti.
22. Makarovič, M. (1999c). *Oblačilna kultura slovenskega kmečkega prebivalstva v Podjuni*. Celovec: Krščanska kulturna zveza in Narodopisni inštitut Urban Jarnik.
23. Makarovič, M. (2003) *Oblačilna kultura v Lancovi vasi in okolici*. V: *Dediščina Lancove vasi in okolice: noša, plesi, maske*. Makarovič, M., M. Ramovš in A. Gačnik (ur.). Ptuj: Znanstvenoraziskovalno središče Bistra; Lancova vas: Folklorno društvo, str. 11–42.
24. Medvedska, E. (1979). Otrok in folklor. *Folklorist*, letnik 2, št. 3, str. 40–41.
25. Muršič, R. (2000). *Trate vaše in naše mladosti: zgodba o mladinskem in rock klubu*. Ceršak: Subkulturni azil.
26. Muršič, R. (2005). 'Kvadratura kroga dediščine: toposi ideologij na sečišču starega in novega ter tujega in domačega.' V: *Dediščina v očeh znanosti*. Hudales, J. in N. Visočnik (ur.). Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo, str. 25–40.
27. Ovsenar, T. (1989). Trije dnevi otroškega petja in plesa: Otroški folkloristni festival – Prešov 1989. *Kulturni poročevalci*, letnik 20, št. 90, str. 10.
28. Ramovš, M. (1984). Akademski folkloristni skupina France Marolt. V: *Ob 50 letnici ustanovitve Folkloristnega inštituta*. Ljubljana: ZRC SAZU, str. 49–52.
29. Ramovš, M. (1994) *Ljudski ples v osnovni šoli*. *Glasnik Slovenskega etnološkega društva*, letnik 34, št. 4, str. 43–45.
30. Ravnikar, B. (1979). Mednarodno leto otroka 1979. *Folklorist*, letnik 2, št. 2, str. 19–21.
31. Ravnikar, B. (1980). Prejeli smo. *Folklorist*, letnik 3, št. 2, str. 31.
32. Serdinšek, F. (1981). Občinska in področna revija v Veliki Polani. *Folklorist*, letnik 4, št. 3, str. 41.
33. *Zakon o osnovni šoli*. Dostopno na [\(http://www.uradni-list.si/1/content?id=74775#!Zakon-o-osnovni-soli-\(uradno-precisceno-besedilo\)-\(ZOSn-UPB3\)\)](http://www.uradni-list.si/1/content?id=74775#!Zakon-o-osnovni-soli-(uradno-precisceno-besedilo)-(ZOSn-UPB3)) (7. 11. 2014).
34. Strajnar, J. (1979). Spoštovani! *Folklorist*, letnik 2, št. 2, str. 29.
35. Š. (1982). Seminar za folklorne skupine radovljiške občine. *Folklorist*, letnik 5, št. 1–2, str. 11.
36. Šimenc, M. (2012). *Razvoj državljske vzgoje v Republiki Sloveniji: Konceptualni okvir in razvoj kurikulumov (državljska vzgoja in etika, družba)*. Ljubljana: Pedagoški inštitut.
37. Vrtovec, L. (1983). Srečanje pionirskih folkloristov skupin v Ptujju. *Folklorist*, letnik 6, št. 2, str. 46–47.